

ІСТОРІЯ

УДК 902/904(32):336.746/.747(100)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/81-1-1>

Денис АХНОВСЬКИЙ,

orcid.org/0000-0001-7758-3636

*студент II курсу магістратури факультету історії та міжнародних відносин
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна) akhnovskiy.d@donnu.edu.ua*

Роман ЛИТВИНЕНКО,

orcid.org/0000-0003-2034-4305

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та археології
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна) r.litvinenko@donnu.edu.ua*

ВІДОБРАЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ НА ГРОШОВИХ ЗНАКАХ СВІТУ

У статті проаналізовано археологічну спадщину Арабської Республіки Єгипет, представлену на монетах островів Кука, новозеландському доларі, островів Мен, Республіки Конго, Беніну та Камбоджі. Здійснено аналіз археологічної спадщини Єгипту на грошових знаках Арабської Республіки Єгипет. Було виявлено що археологічні пам'ятки давнього Єгипту є популярним нумізматичним сюжетом. Метою дослідження є аналіз відображення археологічної спадщини на грошових знаках світу, пошук закономірностей, національних особливостей і найпоширеніших пам'яток на сучасних монетах та банкнотах. Об'єктом дослідження є археологічна спадщина на сучасних монетах та банкнотах АРС та деяких інших країн світу. Предметом дослідження є відображення об'єктів археологічної спадщини на грошових знаках світу. Для виконання поставлених завдань використовувались структурно-функціональний, системно-структурний, порівняльний, пошуково-бібліографічний, аналітичний, теоретичний, історико-ретроспективний, генетичний, історико-географічний, порівняльно-історичний, хронологічно-системний, міждисциплінарні методи дослідження. Це дало можливість виявити особливості та закономірності відображення популярних археологічних сюжетів, які є як рідними для емітента, так і запозиченими. Особливу увагу було приділено свідомим та несвідомим викривленням та причинам їх появи. Також було проаналізовано мотивацію використання емітентами конкретних археологічних пам'яток на своїх грошових знаках. Окрім того, було проаналізовано культурний контекст і наукові праці, присвячені зображенням пам'яток. Зроблено висновок, що археологічна спадщина Давнього Єгипту є дуже розповсюдженою темою у всьому світі і часто зображується на монетах не лише АРС, а й багатьох інших держав; найчастіше країни з давньою історією і великою кількістю впізнаваних у масовій культурі археологічних джерел зображують саме свою спадщину на власних грошових знаках, у той час як держави, які мають стислу історію чи мениу кількість археологічних джерел, часто зображують найбільш впізнавані і відомі археологічні пам'ятки.

Ключові слова: історія, археологічна спадщина, історична спадщина, грошові знаки, банкноти, монети.

Denys AKHNOVSKIY,

orcid.org/0000-0001-7758-3636

*2nd year master's student at the Faculty of History and International Relations
Vasyl Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine) akhnovskiy.d@donnu.edu.ua*

Roman LITVINENKO,

orcid.org/0000-0003-2034-4305

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of History and Archeology
Vasyl' Stus Donetsk National University
(Vinnytsia, Ukraine) r.litvinenko@donnu.edu.ua*

REPRESENTATION OF THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF ANCIENT EGYPT ON WORLD COINS

The article analyzes the archaeological heritage of the Arab Republic of Egypt, presented on the coins of the Cook Islands, the New Zealand dollar, the Isles of Man, the Republic of Congo, Benin and Cambodia. The archaeological heritage of Egypt on the banknotes of the Arab Republic of Egypt was analyzed. It was found that the archaeological monuments of ancient Egypt are a popular numismatic subject. The purpose of the study is to analyze the depiction of archaeological heritage on the banknotes of the world, to search for patterns, national characteristics and the most common monuments on modern coins and banknotes. The object of the study is the archaeological heritage on modern coins and banknotes of the EAR and some other countries of the world. The subject of the study is the depiction of archaeological heritage objects on the banknotes of the world. To accomplish the tasks set, structural-functional, system-structural, comparative, search-bibliographic, analytical, theoretical, historical-retrospective, genetic, historical-geographic, comparative-historical, chronological-systemic, interdisciplinary research methods were used. This made it possible to identify the features and patterns of the depiction of popular archaeological plots, which are both native to the issuer and borrowed. Special attention was paid to conscious and unconscious distortions and the reasons for their appearance. The motivation for the use of specific archaeological monuments by issuers on their banknotes was also analyzed. In addition, the cultural context and scientific works devoted to the depicted monuments were analyzed. It was concluded that the archaeological heritage of Ancient Egypt is a very common theme throughout the world and is often depicted on coins not only of the ARE, but also of many other states; Most often, countries with a long history and a large number of archaeological sources recognizable in popular culture depict their heritage on their own banknotes, while states with a short history or fewer archaeological sources often depict the most recognizable and famous archaeological sites.

Key words: history, archaeological heritage, historical heritage, money signs, banknotes, coins.

Постановка проблеми. Історичне, суспільно-політичне, презентаційне та рекреаційне значення мають археологічні знахідки, тому археологічна спадщина відіграє важливу роль в історичній політиці держави та активно використовується у культурному просторі різних країн світу. Збереження культурної спадщини як найважливішого елемента всесвітнього культурного доробку людства й ефективного інструменту посилення статусу й зміцнення бренду країни є обов'язком перед світовою спільнотою та наступними поколіннями людства. У свою чергу, дизайн монет є потужним інструментом міжнародної комунікації, тож дослідження відображення археологічної спадщини на монетах світу є актуальним.

Аналіз досліджень. Дослідження грошових знаків знайшло відображення у багатьох наукових працях, зокрема над темою працювали такі вітчизняні вчені, як: Р. Арешкович, М. Брайчевський, С. Булатович, Г. Вознюк, М. Дмитрієнко, Н. Дорофєєва, А. Загородній, В. Зварич, З. Комаринська, П. Конотопець, М. Котляр, О. Коцієвський, М. Ладоненко, В. Литвин, Р. Литвиненко, Т. Мартиняк, Б. Мартос, О. Надвірняк, В. Петрашик, В. Пилипчук, О. Погорілець, О. Рудніченко, Р. Саввав, Т. Смовженко, Н. Стрижакова, А. Сустретов, Є. Туровський, К. Хромов, В. Шлапинський, Р. Шуст, та багато інших. Попри значну кількість наукових праць, присвячених різним аспектам грошових знаків світу, вивчення їх під кутом зору відображення археологічної спадщини залишається майже не дослідженим.

Мета статті – аналіз відображення археологічної спадщини на грошових знаках світу, пошук

закономірностей, національних особливостей і найпоширеніших пам'яток на сучасних монетах та банкнотах.

Виклад основного матеріалу. Важливе місце у різноманітті історичних джерел належить грошовим знакам – монетам і банкнотам, які є своєрідним літописом країни, носієм об'єктивної інформації, джерелом пізнання й об'єктом наукових досліджень. Тема стародавнього Єгипту розбурхує свідомість монетних справ майстрів різних країн. Так, на Островах Кука була випущена монета-трансформер зі срібла 999 проби номіналом 10 дол. Вкладка у вигляді єгипетських пірамід може встановлюватися на монеті вертикально, а ось дійсно монетою пірамідальної форми став новозеландський долар, який був випущений у 2014 р., тираж якого склав всього 2222 шт. На трьох гранях незвичайної монети зображені єгипетські фараони: Хеопс, Хефрен і Микерин. На четвертій грані показані характерні для епохи Стародавнього Єгипту декоративні елементи, запозичені з гробниці цариці Хетепхерес (матері Хеопса) і зі статуї Нофрет з Мейдумі (рис. 1А). У 2009 р. на острові Мен випущено першу в світі монету у формі піраміди з капсулою, що містить пісок з гробниці фараона Тутанхамона, що була відкрита у 1922 р. англійським археологом Говардом Картером (рис. 1Б). «Спочатку я нічого не бачив, гаряче повітря, що виривалося з камери, спричинило мерехтіння полум'я свічки, але незабаром, коли мої очі звикли до світла, деталі кімнати повільно з'являлися з туману, дивні тварини, статуї і золото – скрізь блиск золота», – цитує Е. Каммінс нотатки Г. Картера, – «вкритий товстим чорним шаром, схожим

на смолу, який простягався від рук до щиколоток (лежав фараон). Очевидно, це була рідина для помазання, яку вилили на труну під час церемонії поховання у великій кількості (десь 2 повних відра)» (Cummins, 2019). Фараон Тутанхамон (приблизно 1341 р. народження до н.е.) помер раптово у віці 18 р. внаслідок нещасного випадку (аварія на колісниці, вбивство ударом по голові або навіть напад бегемота) чи якоїсь хвороби – питання й досі обговорюється. Гробниця Тутанхамона, позначена як KV62.2, є однією з найвідоміших археологічних пам'яток світу та частиною Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, відомої як Долина царів, яку стародавні єгиптяни називали «полем істини» або Та-секхет-маат. Долина була некрополем для багатьох правителів Стародавнього Єгипту під час XVIII–XX династій (Lightbody, 2021).

Золота монета «Великий сфінкс» (рис. 1В) випущена у 2005 р. Республікою Конго. На аверсі монети зображено жінку з щитом, на якому можна впізнати девіз Республіки Конго «Unite Travail Progres» – «Єдність, праця, розвиток».

По колу у верхній частині аверсу написана назва країни, у нижній частині – номінал «1500 фран-

ків». Реверс монети зображує Великого Сфінкса і піраміду в Гізі з написами «The sphinx of Egypt» та «2005». Монета «Чудеса Єгипту. Сфінкс» (рис. 1Г) випущена у Беніні в 2012 р. Номінал – 1000 франків, діаметр – 35 мм, тираж – 2 000 екземплярів. На однойменній монеті Камбоджі «Чудеса Єгипту. Сфінкс» зображено Сфінкса і піраміди Гізи (рис. 1Д). Тираж – 2100 екземплярів, вага – 3,5 г золота 999,9 проби та 31,104 г 999 проби, діаметр – 40,7 мм. Залежно від кута огляду голограма прихованого зображення показує 2004 або 2005 рік. Аверс монети має написи «Король Джаявармана VII 1162–1201», «10 000 ріелів», «3005», «Королівство Камбоджа». Реверс монети містить написи «Дива світових пірамід Єгипта», «999,9 золото 999 срібло».

На сьогодні Великі піраміди Гізи, які складаються з піраміди Хуфу, піраміди Хефрена і піраміди Микероніса, є найстарішими з Семи чудес світу, а також єдиним з них об'єктом, що дійшов до наших днів у відносно цілілому вигляді. Список Семи чудес світу вперше був складений Геродотом в його «Історії», куди, окрім пірамід, він включив Висячі сади Семіраміди, статуя

А) Реверс монет «Єгипетські піраміди» (Острови Кука) та «Великі піраміди» (Нова Зеландія)

Б) Монета «Піраміда», острів Мен

В) Монета «Великий сфінкс», Конго

Г) Монета «Чудеса Єгипту. Сфінкс», Бенін

Д) Монета «Чудеса Єгипту. Сфінкс», Камбоджа

Е) Монета один єгипетський фунт

Рис. 1. Археологічна спадщина Єгипту на деяких монетах світу

Джерело: систематизовано авторами за (The Central Bank of Egypt, 2024)

Зевса в Олімпії, храм Артеміді в Ефесі, мавзолей у Галікарнасі, Колос Родоський, Александрійський маяк. У 1842 р. Карл Річард Лепсіус склав перший сучасний список пірамід, зараз відомий як список пірамід Лепсіуса, у якому він нарахував 67 (Alekhuя, 2021). З того часу відкрито значно більше й ідентифіковано щонайменше 118 єгипетських пірамід. Від часу побудови піраміди Джосера (першої піраміди) до побудови Великої піраміди Хуфу в Гізі, яка була найбільшою пірамідою коли-небудь збудованою – 481×756 футів (Zorich, 2015) минуло близько 100 років, а ще через століття будівництво пірамід прийшло в занепад. До кінця VI династії будівництво пірамід в основному припинилося, лише в Середньому Царстві великі піраміди почали будувати знов, проте замість каменю основним будівельним матеріалом була глиняна цегла (Alekhuя, 2021).

Слід сказати, що раніше піраміди були облицьовані іншим матеріалом, нагорі пірамід була золота верхівка. Таке покриття зберігалось ще до часів Середньовіччя, ще в XIV ст. його активно здирали з метою подальшого використання при будівлі мечетей і фортець. Піраміда Хуфу (Хеопса) була побудована цим фараоном в епоху Старого Царства (2686–2181 рр. до н.е.), а саме близько 2 560 р. до н.е. Датування Великої піраміди Хуфу включало історичну хронологію та радіовуглецеве датування, що встановило її будівництво приблизно між 2700 і 2500 рр. до н.е. Оригінальна висота – 146,6 м, поточна висота через ерозію та втрату обсадних каменів – 138,8 м. Розмір основи – 230,3 м з кожного боку (Weiss, 2022). Будівництво тривало 20 р. під керівництвом візира Хуфу Хемінуу. При будівництві використано близько 2,3 млн блоків вапняку (кожен з яких важить близько 2,5 т) загальною вагою близько 5,9 млн т, а також 8 000 т граніту та 500 000 т розчину (білий вапняк з Тури використовувася для обшивки, а масивні гранітні блоки з Асуана вагою до 80 т – для палати короля). Визнана об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 1979 р. Тримала титул найвищої споруди, створеної людиною, понад 3 800 р., поки її не перевершив Собор Лінкольна в Англії в 1311 р. Хуфу часто зображується як суворий правитель, а його піраміда – як монументальне свідчення могутності та амбіцій фараона. Муміфіковане тіло Хуфу не було знайдено, оскільки було, ймовірно, викрадено в якийсь момент історії. Єдиною збереженою статуєю фараона є фігурка зі слонової кістки висотою в 3 дюйми, знайдена у 1903 р. в Абідосі, яка зберігається зараз у Великому Єгипетському музеї (Weiss, 2022).

Прототипом піраміди була мастаба – форма гробниці, відома в Єгипті з початку династичної епохи, характеризувалася пласкою прямокутною надбудовою з глиняної цегли або каменю з валом, що спускався до поховальної камери. Згідно з традиційними теоріями (Weiss, 2022), храмовий комплекс був побудований за допомогою великої робочої сили протягом 20 р. Для будівництва піраміди була потрібна організована кваліфікована робоча сила, яка налічувала близько 100 тис. працівників, які працювали б позмінно в організованих командах з чіткою ієрархією для забезпечення максимальної ефективності та точності. В середині піраміди була розташована палата царя, зроблена цілком з граніту, в камері розміщено прямокутний гранітний саркофаг 198×68 см. Камера була оточена 5 розвантажувальними камерами, призначення яких полягало у поглинанні тиску згори, перенаправляючи його на навколишнє каміння. Дві вузькі шахти в північній та південній стінах вирівнювалися за певними зірками, ймовірно, сприяючи сходженню духу фараона на небеса. Палата цариці призначалася для дружини фараона, відображала дизайн палати фараона з унікальними елементами. Слід зазначити, що деякі теорії припускають, що це могла бути символічна споруда, а не справжня похоронна камера (Weiss, 2022). Велика галерея висотою 8,6 м та довжиною у 46,68 м є свідченням стародавньої кам'яної кладки: стіни облицьовані масивними гранітними блоками як демонстрація архітектурної майстерності стародавніх єгиптян. Крім того, Велика піраміда містить незавершену підземну камеру загадкового призначення. На східній стороні піраміди в Гізі був побудований похоронний храм, де жерці могли спілкуватися з померлим фараоном і робити жертвоприношення для підтримки його у загробному житті. Обабіч храму було викопано великі ями для повнорозмірних човнів, вочевидь, для того, щоби Хуфу плив у загробне життя. На південній стороні піраміди було вирито ще дві ями для човнів. Три менші піраміди на південь від храму слугували гробницями для Хетеферіс I, цариці Мерітетіс і цариці Ханутсен (Zorich, 2015).

Будівництво пірамід залишається предметом дискусій дотепер: різні теорії намагаються пояснити, як стародавнім єгиптянам вдалося зробити такий подвиг. Незважаючи на багаточисельні дослідження, точні методи, використані для побудови пірамід, досі остаточно невідомі. Безперечно, будівництво пірамід було неймовірно важкою справою, яка потребувала величезної кількості не лише фізичної сили та матеріальних ресурсів, а й інтелектуальних вкладень. Методика будівництва

піраміди досі викликає жваві дискусії у науковому світі та визиває нові гіпотези. Мабуть, найекстравагантнішою гіпотезою серед тих, що не розглядалися науковцями, є гіпотеза французького дослідника Жозефа Давідовіца, який припустив, що єгиптяни не висікали кам'яні блоки, а виливали їх вже на місці з суміші на основі вапняку (Alekhya, 2021). Ця теорія, справді, дає відповіді на багато питань, особливо пов'язаних з транспортуванням блоків до місця будівництва, але має багато проблемних аспектів, зокрема у 2007 р. петрограф Діпаян Джана довів, що вапняк, з якого побудовано Великі піраміди, попри твердження Давідовіца, не містять лужних алюмосилікатів, які визначають геополімерний бетон (The Great Pyramid Debate, 2007). По цій теорії, єгиптянам потрібно було подрібнити величезну кількість вапняку, що з тогочасними технологіями було досить складно. Ж. Давідовіц пояснював це тим, що місцевий вапняк розмокає у воді, що робить подрібнення непрактичним. Проте, жодних експериментів з цього приводу не проводилось. Також слід зазначити, що за освітою Ж. Давідовіц є не істориком, а хіміком, тож його гіпотеза потребує більшого обґрунтування або спростування. У будь-якому разі, справжнім досягненням Хуфу було як спорудження Великої піраміди, так і створення мережі торгових партнерів й організація праці цілої нації, що було не лише технологічним, а й соціологічним дивом.

Монета номіналом в один єгипетський фунт (рис. 1Е) вперше випущена у 2005 році. На лицьовому боці монети викарбована назва держави; номінал арабською; рік карбування за ісламським

та григоріанським календарем, а також напис англійською «One pound». На зворотній стороні зображено погребальну маску Тутанхамона, яка була знайдена в 1925 р. у гробниці KV62 у Долині Царів експедицією під керівництвом Говарда Картера. Славний археолог Картер свою кар'єру розпочав у 17 років в якості польового художника і керував багатьма археологічними розкопками на території Греції та Єгипту. З 1925 р. артефакт зберігається в Каїрському музеї.

За словами єгиптолога Ніколаса Рівза (Reeves, 2015), маска «не лише квінтесенція зображення з гробниці Тутанхамона, це, можливо, найбільш відомий об'єкт Стародавнього Єгипту взагалі». Немалим чином на це вплинула історія з легендою про прокляття фараонів, коли преса розтиражувала містичний збіг зі швидкою смертю декількох учасників експедиції. Виковано артефакт з двох пластин золота та інкрустовано дорогоцінним камінням, таким як лазурит (довкола очей і брови), кварц (очі), обсидіан (зіниці), сердолик, польовий шпат, бірюза, амазоніт, фаянс та інші (Uda, 2014).

Поховальна маска має розміри 54×39,3×49 см і вагу в 10,23 кг, з яких 2,5 кг припадають на золоту борідку. Ця важка борідка є досить проблемною частиною і вже декілька разів піддавалася реставрації. Першого разу, в 1944 р., її прикріпили до маски за допомогою дерев'яного дюбеля. У 2014 р. її довелося реставрувати вдруге, використавши епоксидну смолу, але ця реставрація була виконана непрофесійно, і вже в наступному 2015 р. було проведено нову, вже з використанням автентичного матеріалу – бджолиного воску.

А) Банкнота 1 єгипетський фунт

Б) Банкнота 10 єгипетських фунтів

В) Банкнота 20 єгипетських фунтів

Г) Банкнота 50 єгипетських фунтів

Д) Банкнота 100 єгипетських фунтів

Е) Банкнота 200 єгипетських фунтів

Рис. 2. Археологічна спадщина Єгипту на банкнотах АРС

Джерело: систематизовано авторами за (The Central Bank of Egypt, 2024)

На масці Тутанхамон зображений у смугастому головному уборі Немес, має широкий комір, який закінчується кінцями у формі голови сокола. Зворотна сторона маски покрита заклинанням 151b з Книги мертвих, яке єгиптяни використовували як дорожню карту для загробного життя (Cummins, 2019). Немес поховальної маски є дуже красивим, містить чергування золотих та лазурних смуг (що ідентифікують Сонце (день) та Місяць (ніч)). Сучасні вчені звернули увагу, що в різних місцях найчастіше зустрічається їх кількість 53, що дозволило висунути гіпотезу про невипадковість: це число може бути віком Тутанхамона у єгипетських сезонах (Dendrinis, 2017).

На банкнотах Арабської Республіки Єгипет (рис. 2) теж зустрічаються зображення археологічної спадщини Давнього Єгипту.

Особливостями дизайну цих банкнот є наступні: по-перше, аверс банкноти відображає переважно сучасні пам'ятки ісламу, тоді як реверс – пам'ятки культури стародавнього Єгипту; по-друге, аверс банкноти відображає належність Єгипту до арабського світу, при чому – незалежно від номіналу банкноти, тоді як реверс призваний підкреслити стародавність країни та її позиції як одного з важливих центрів міжнародного туризму; по-третє, написи на аверсі зроблені арабською, тоді як на реверсі – англійською мовою; четверте – номінал банкноти на аверсі написаний східно-арабськими цифрами, тоді як на реверсі – арабськими, звичними для представників інших культур.

Банкнота номіналом 1 єгипетський фунт (рис. 2А) має такі зображення: на лицьовій стороні – мечеть та мавзолей султана Каїт-бея, побудована між 1470 і 1474 рр., на замовлення 18-го бурджитського мамелюцького султана Єгипту Кайтбея (1416/1418–7.08.1496). Є яскравим прикладом пізньої мамлюцької архітектури. Мечеть поєднана з мавзолеєм і знаходиться в центрі поховального комплексу, куди, окрім неї, також входять житлові споруди, поїлка для тварин і менша гробниця. На зворотній стороні банкноти зображено Храм Рамсеса II в Абу-Сімбел. Храмовий комплекс розташований в Нумбії (це південь сучасного Єгипту), на західному березі Озера Насера. Він складеться з двох скельних храмів. Фасад більшого храму має форму пілону і прикрашений чотирма гігантськими статуями Рамзеса II, заввишки двадцять метрів кожна. Рамзес II був одним з найвидатніших фараонів, європейці знали його ім'я ще до того, як навчилися читати ієрогліфи.

На лицьовій стороні банкноти номіналом 10 єгипетських фунтів (рис. 2Б) зображено Мечеть

ар-Ріфаї, яка була збудована у два етапи в період 1869–1912 рр. У центрі мечеті знаходяться поховання; це спричинено тим, що мечеть була збудована, щоб замінити вже існуючу завію (комплексна споруда, найчастіше монастирського типу, що містить мечеть, мавзолей з похованням святого та місця ночівлі для паломників). Зараз в мечеті знаходяться поховання Ахмада ар-Ріфаї, суфійських святих Алі Абї-Шуббака та Ях'ї аль-Ансарі, а також членів королівської родини Єгипту (The Mosque of Al Rifa'i, 2010). На зворотній стороні банкноти – статуя фараона Хафра. Хафра, син фараона Хеопса (Хуфу), був фараоном IV династії Стародавнього Царства (близько 255–2532 рр. до н.е.). Про правління Хафри є досить мало джерел. Відомо, що він був будівником другої за величиною піраміди в Гізі. Деякі дослідники приписують йому будівництво великого сфінксу в Гізі, але для доведення цієї теорії бракує історичних джерел.

На лицьовій стороні банкноти в 20 єгипетських фунтів (рис. 2В) зображено Мечеть Алі Мухаммеда. Мечеть названа на честь свого засновника – Мухаммеда Алі (1769–1849 рр.). Він був османським державним політичним та військовим діячем, а також був одним з тих, хто стояв біля витоків модерного Єгипту. Інша її назва – це Мечеть Алебастр: через матеріал, який активно використовувався при будівництві. Мечеть має мінарет висотою в 82 м. На зворотній стороні банкноти зображено бойову колісницю. Бойові колісничі були грізним і доволі розповсюдженим озброєнням на полях битв давнього світу. На жаль, ми маємо небагато знайдених археологізованих колісниць, тому що їх робили здебільшого з дерева, яке швидко розкладається. Найкраще, що до нас доходить – це пил та металеві частини, але завдяки чисельним зображальним джерелам та статуям ми можемо достеменно реконструювати вигляд стародавніх колісниць. Колісничі були дорогими в купівлі та обслуговуванні, і володіння колісницею засвічувало високий статус. В колісничі зазвичай було двоє воїнів, один з них був керманічом, а інший був озброєний сагайдаком чи металевими списами.

На лицьовій стороні банкноти номіналом 50 єгипетських фунтів (рис. 2Г) зображено мусульманську святиню – Мечеть Абу Хурайра. На зворотній стороні банкноти зображено славетну пам'ятку – Храм Едфу. Храм Гора в Едфу – це другий за розміром храм Давнього Єгипту, його висота становить 36 м. Храм був присвячений богу неба давньоєгипетського пантеону – Гору. За найпоширенішою версією міфа, він був сином Ісїди та Осїріса і племінником Сета. Символ «око Гору» вважався потужним оберегом і єгипетській

магічній традиції. Гора часто зображали у вигляді сокола або людини з соколиною головою, саме тому найчастішим скульптурним образом в храмі є голова птаха. Аналогом Гора в грецькій міфології був Аполлон. Збудована будівля з пісковика.

Храм має давню історію, але піддавався руйнації, коли за часів Елліністичної Династії Птолемеїв храм зазнав відбудови, від первинної будівлі залишався лише наос (в античних храмах – центральна молитовна зала зі скульптурним зображенням божества). За Птолемея III, у 212 р. від Різдва Христового, був закінчений перший етап будівництва храму, а 10.9.142 року до н.е., в присутності Птолемея VIII і його дружини, храм був перший раз освячений: в нього урочисто внесли статую Гора. Відомий цей об'єкт завдяки своїм чисельним колонам, на багатьох з них є вирізьблені зображення, які відображають урочисту процесію з Діонісієм Птолемеєм на чолі. Цар символічно приносить в жертву Гору ворогів, позаду нього зображено послів з різних країн, які приносять в храм дари. У храмі були бібліотека та «лабораторія» (їхнє призначення археологам вдалося з'ясувати за допомогою вигравійованих на стінах каталогу текстів і рецептам ароматичних олій).

На лицьовій стороні банкноти номіналом 100 єгипетських фунтів (рис. 2Д) зображено мечеть султана Хасана. Одна з найвидатніших архітектурних пам'яток Каїру розташована біля каїрської Цитаделі. Побудована мамлюцьким султаном ан-Насіром Хасаном в 1356 р. Будівництво тривало 6 років і супроводжувалося чисельними труднощами, в тому числі і падінням недобудованого мінарету. Під час будівництва використовувався облицювальний матеріал з великих пірамід. На зворотному боці банкноти зображено сфінкса. Сфінкс є найдавнішою монументальною скульптурою, що дійшла до наших днів, його висота складає 20,22 м, довжина – 73,5 м, ширина – 13,3 м. Великий сфінкс в Гізі відноситься до так званих Андросфінксів. Цей термін вперше використав Геродот по відношенню до єгипетських сфінксів з тілом лева і головою фараона, щоб відрізнити їх від Іеракосфінкса (лева з головою сокола, який мав уособлювати Гора) та Кріосфінкса (лева з головою барана), які також були розповсюдженим образом в єгипетському мистецтві. Термін «андросфінкс» зазвичай не використовується до сфінксів грецької міфології. На голові у Великого сфінкса Немес – головний убір, що засвідчував владу фараона. Немес сфінкса в Гізі, скоріше за все, мав бути увінчаний короною, про що свідчить наявність в голові заглибини, в яку в минулому могла вставлятися основа корони. З приводу датування

Великого сфінкса більшість дослідників відносять його до 2500-х років до н.е часів IV династії (Jarus, 2013). Найвірогіднішим кандидатом на звання прототипу для обличчя сфінксу є Хафра (Хефрен), на що вказують одразу дві непрямі ознаки: по-перше, сфінкс знаходиться прямо перед пірамідою Хафри (сином фараона Хуфу, який побудував другу за величиною піраміду Гізи); по-друге, обличчя сфінкса має велику візуальну схожість зі статуями, які зображають фараона Хафру (близько 2558–2532 рр. до н.е.). Цікавим є обличчя сфінкса не лише з приводу, кого воно зображує, але й з приводу рис обличчя. У сфінкса велика виступаюча наперед нижня щелепа, що свідчить про прогнатію: з медичної точки зору статуя представляє неправильний прикус III класу згідно з класифікацією Едварда Х. Енгла (Galassi, 2014). Цей «симетричний прогнатизм», також відомий як прогенізм або габсбурзька щелепа, розглядався антропологами як типова анатомічна риса на південь від Сахари, що може бути або ознакою негроїдної раси, або ознакою генетичної хвороби Педжета (фіброзної дисплазії, ниркової остеодистрофії). Цей стан характеризується гіпертрофією (надмірним зростанням) кісткових елементів черепа, особливо спланхнокранією лицьового скелета; розвивається повільно, характеризується дифузним збільшенням кісток обличчя, яке з часом може проникати в очні орбіти, спричиняючи екзофтальм, що загрожує зору пацієнта, перешкоджає носовому диханню і споживанню їжі та спотворює обличчя таким чином, що воно розуче нагадує риси лєвової морди (Galassi, 2013).

На лицьовій стороні банкноти номіналом 200 єгипетських фунтів (рис. 2Е) зображено Мечеть Кайтбея Аль-Рамаха, що має показати приналежність Єгипту до ісламського світу. Пам'ятка побудована між 1503 і 1504 рр. від Різдва Христового. Розташована на пагорбі, з якого відкривається чудовий вид на іпподром та мечеть султана Хасана.

На зворотній стороні банкноти зображено скульптуру «Писар, що сидить». Це досить відомий тип давньоєгипетських статуй. Найвідоміша статуя цього типу була найдена 19.11.1850 р. у Саккарі французьким археологом Огюстом Маріеттом (славний єгиптолог і перший директор Інституту старожитностей Єгипту). Точне місце знахідки невідоме, тому що не зберіглося записів експедиції. Скульптура зображує писаря: він сидить на землі, скрестивши ноги. У Давньому Єгипті лише у заможних верств населення були крісла, слугам і простим мешканцем доводилося сидіти на землі. В руках писар тримає напіврозгорнутий сувій папірусу. Папірус був основним мате-

ріалом для письма в Давньому Єгипті, на ньому писали всі господарські тексти. Завдяки теплому та сухому клімату Єгипту до нас дійшло багато пам'яток, написаних на папірусі. Писар зображений без жодних прикрас чи інших ознак статусу, але сам факт того, що писарю присвятили статую, явно каже про ту повагу, якою ця професія користувалася у Давньому Єгипті.

Висновки. Проаналізувавши наведений вище матеріал, можна зробити висновок, що єгипет-

ська археологічна спадщина дуже часто трапляється на грошових знаках не лише Арабської Республіки Єгипет, але й на грошових знаках інших країн. Це не дивно, враховуючи популярність єгипетських принад (значна кількість доходів бюджету Арабської Республіки Єгипет – від зовнішнього туризму): по-перше, в Єгипті є велика кількість археологічних решток; по-друге, у масовому уявленні дуже розповсюджені саме єгипетські археологічні знахідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cummins E. Tutankhamun's tomb: innermost coffin and death mask. *Khan Academy*. URL: <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/ancient-mediterranean-ap/ancient-egypt-ap/a/tutankhamuns-tomb>
2. Lightbody David Ian. The Tutankhamun-Nefertiti joint burial hypothesis: a critique. *The Journal of Ancient Egyptian Architecture*. 2021. №5.
3. Alekhya B., Chaitanya J. Sree Naga, Chandramouli K. A Study on Pyramids in Egypt. *International Journal for Modern Trends in Science and Technology*. 2021. July. DOI: 10.46501/IJMTST0707046.
4. Zorich Zach. The Pyramid Effect. *Scientific American Magazine*. 2015. Vol. 313. № 5. P. 32. DOI:10.1038/scientificamerican1115-32.
5. Weiss H. Pyramid building and collapse. *National Library of medicine*. 2022. DOI: 10.1073/pnas.2212483119
6. The Great Pyramid Debate: Evidence from Detailed Petrographic Examinations of Casing Stones from the Great Pyramid of Khufu, a Natural Limestone from Tura, and a Man-Made (Geopolymeric) Limestone. *Proceeding of the 29th Conference on Cement Microscopy, International Cement Microscopy Association, Quebec City, Canada, May 2007*.
7. Reeves Nicholas. Tutankhamun's Mask Reconsidered. *Bulletin of the Egyptological Seminar of New York*. 2015.
8. Uda M. Tutankhamen's Golden Mask and Throne. *Quest for the Dream of the Pharaohs, Studies in Honour of Sakuji Yoshimura*. January 2014. №43.
9. Dendrinios S. Dimitrios. The Mathematics and Astronomy on Tutankhamun's Mask. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/317433607_The_Mathematics_and_Astronomy_on_Tutankhamun's_Mask_Update_1
10. البنك المركزي المصري. The Central Bank of Egypt. URL: <https://www.cbe.org.eg/ar/banknote/printing-house/current-denominations>
11. The Mosque of Al Rifa'i. *Arab Academy*. 2010. URL: <https://web.archive.org/web/20160305000040/http://www.arabacademy.com/arabic-blog/arab-history/the-mosque-of-al-rifai/>
12. Jarus O. Egypt's Iconic Sphinx may have begun as natural carving by the wind. *Livescience*. 2023. №11.
13. Galassi M. Francesco. On the face and identity of the Great Sphinx of Giza: a medicoanthropological review. *SHEMU: The Egyptian Society of South Africa*. July 2014. V.18. № 3.

REFERENCES

1. Cummins, E. Tutankhamun's tomb: innermost coffin and death mask. *Khan Academy*. Available at: <https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/ancient-mediterranean-ap/ancient-egypt-ap/a/tutankhamuns-tomb> (accessed 11 November 2024).
2. Lightbody, David Ian (2021). The Tutankhamun-Nefertiti joint burial hypothesis: a critique. *The Journal of Ancient Egyptian Architecture*. №5.
3. Alekhya, B., Chaitanya, J. Sree, Naga & Chandramouli, K. (2021). A Study on Pyramids in Egypt. *International Journal for Modern Trends in Science and Technology*. July. DOI: 10.46501/IJMTST0707046.
4. Zorich, Zach (2015). The Pyramid Effect. *Scientific American Magazine*. Vol. 313. № 5. p. 32. DOI:10.1038/scientificamerican1115-32.
5. Weiss, H. (2022). Pyramid building and collapse. *National Library of medicine*. DOI:10.1073/pnas.2212483119 (accessed 19 November 2024).
6. The Great Pyramid Debate: Evidence from Detailed Petrographic Examinations of Casing Stones from the Great Pyramid of Khufu, a Natural Limestone from Tura, and a Man-Made (Geopolymeric) Limestone (2007). *Proceeding of the 29th Conference on Cement Microscopy, International Cement Microscopy Association, Quebec City, Canada, May*. (in English)
7. Reeves, Nicholas (2015). Tutankhamun's Mask Reconsidered. *Bulletin of the Egyptological Seminar of New York*.
8. Uda, M. (2014). Tutankhamen's Golden Mask and Throne. *Quest for the Dream of the Pharaohs, Studies in Honour of Sakuji Yoshimura*. №43.
9. Dendrinios, S. (2017). Dimitrios. The Mathematics and Astronomy on Tutankhamun's Mask.
10. البنك المركزي المصري. The Central Bank of Egypt. Available at: <https://www.cbe.org.eg/ar/banknote/printing-house/current-denominations> (accessed 19 November 2024)
11. The Mosque of Al Rifa'i (2010). *Arab Academy*. Available at: <https://web.archive.org/web/20160305000040/http://www.arabacademy.com/arabic-blog/arab-history/the-mosque-of-al-rifai/> (accessed 9 November 2024)
12. Jarus, O. (2023). Egypt's Iconic Sphinx may have begun as natural carving by the wind. *Livescience*. №11.
13. Galassi, M. Francesco. (2014). On the face and identity of the Great Sphinx of Giza: a medicoanthropological review. *SHEMU: The Egyptian Society of South Africa*. V.18. № 3.